

Kleding en identiteit

In Nederland wordt op verschillende plaatsen nog klederdracht gedragen. Een ander woord voor klederdracht is streekdracht. Het is kleding waarvan je kunt zien uit welke plaats de drager komt. Maar ook kun je zien of iemand rijk is of arm, welk geloof iemand heeft en of degene die de kleding draagt getrouwd is of niet. Je kunt zelfs zien of iemand een dierbare heeft verloren en dus in de rouw is.

Klederdracht lijkt iets uit een ver verleden. Toch kun je nog steeds aan de kleding zien bij welke groepen de dragers horen of willen horen. Wie goed kijkt naar het kleedgedrag van mensen, kan daar van alles uit aflezen over de identiteit van de drager.

Kleding en identiteit

De kleren die je draagt, vertellen mensen iets over wie je bent. Met jouw manier van kleden geef je dus vorm aan je identiteit. Kleding laat zien wie mensen zijn of... wie ze willen zijn. Ze gebruiken hiervoor niet alleen hun kleding maar ook sieraden en accessoires, zoals tassen en schoenen. Ook de manier waarop mensen hun haar dragen of make-up gebruiken, zegt iets over hun identiteit. Mensen geven ook aan hun spullen een eigen gezicht. Als iedereen dezelfde rugzak heeft, versieren mensen hem zo, dat hij een persoonlijk tintje krijgt.

Opdrachten:

1. Wat is identiteit?
2. Ken je groepen die je aan hun kleding kunt herkennen?
2. Bepaalde groepen jongeren hebben een eigen kledingstijl die meteen herkenbaar is. Kijk of er in je eigen klas of school kinderen zitten die bij de groepen op de tekening horen.

Mensen kleden zich vaak op dezelfde manier als de mensen met wie ze zich verwant voelen, met wie ze zich kunnen identificeren. Dit kunnen bijvoorbeeld mensen zijn die dezelfde dingen leuk vinden, dezelfde leeftijd hebben of van dezelfde muziek houden.

Vroeger was dat ook zo, alleen identificeerden de mensen zich toen met dorps- en streekgenoten. Dit waren mensen die ze kenden en met wie ze zich verwant voelden.

De wereld was toen nog veel 'kleiner'. Er waren nog geen auto's, treinen, computers en televisies en men kwam niet verder dan de eigen streek.

Kleren maken de man of de vrouw

Veel mensen dragen bepaalde kleding, omdat mensen dat van hen verwachten. Als een zakenman bijvoorbeeld geen pak en stropdas draagt, zal hij door de mensen met wie hij zaken wil doen niet serieus genomen worden.

Maar met kleding kun je ook nog heel veel andere dingen vertellen. Zo kun je met kleding laten zien of je arm of rijk bent. Vroeger was kleding erg duur, omdat alles met de hand gemaakt werd. De garens werden met de hand gesponnen, de stoffen werden met de hand geweven en de kleren werden met de hand in elkaar genaaid. Sommige stoffen waren erg duur, omdat ze uit verre landen kwamen, zoals zijde. De kledingstukken waren zo kostbaar

dat ze net als geld, huizen en andere kostbaarheden in testamenten vermeld werden.

De kledingstukken werden van ouders naar kinderen en kleinkinderen doorgegeven, eindeloos gedragen en dan nog tweedehands verkocht. Om toch 'in de mode' te blijven, werden bestaande kledingstukken vermaakt en aangepast. Uiteindelijk kwamen de kledingstukken via een erfenis of verkoop bij arme mensen terecht die de kleding tot op de draad versleten.

Tegenwoordig is kleding veel goedkoper, maar door middel van merkkleding kun je nog steeds laten zien dat je rijk bent. Merken zijn een statussymbool. Ook mensen die niet zo rijk zijn hebben soms merkkleding aan, op die manier wekken ze de indruk dat ze meer geld hebben dan in werkelijkheid.

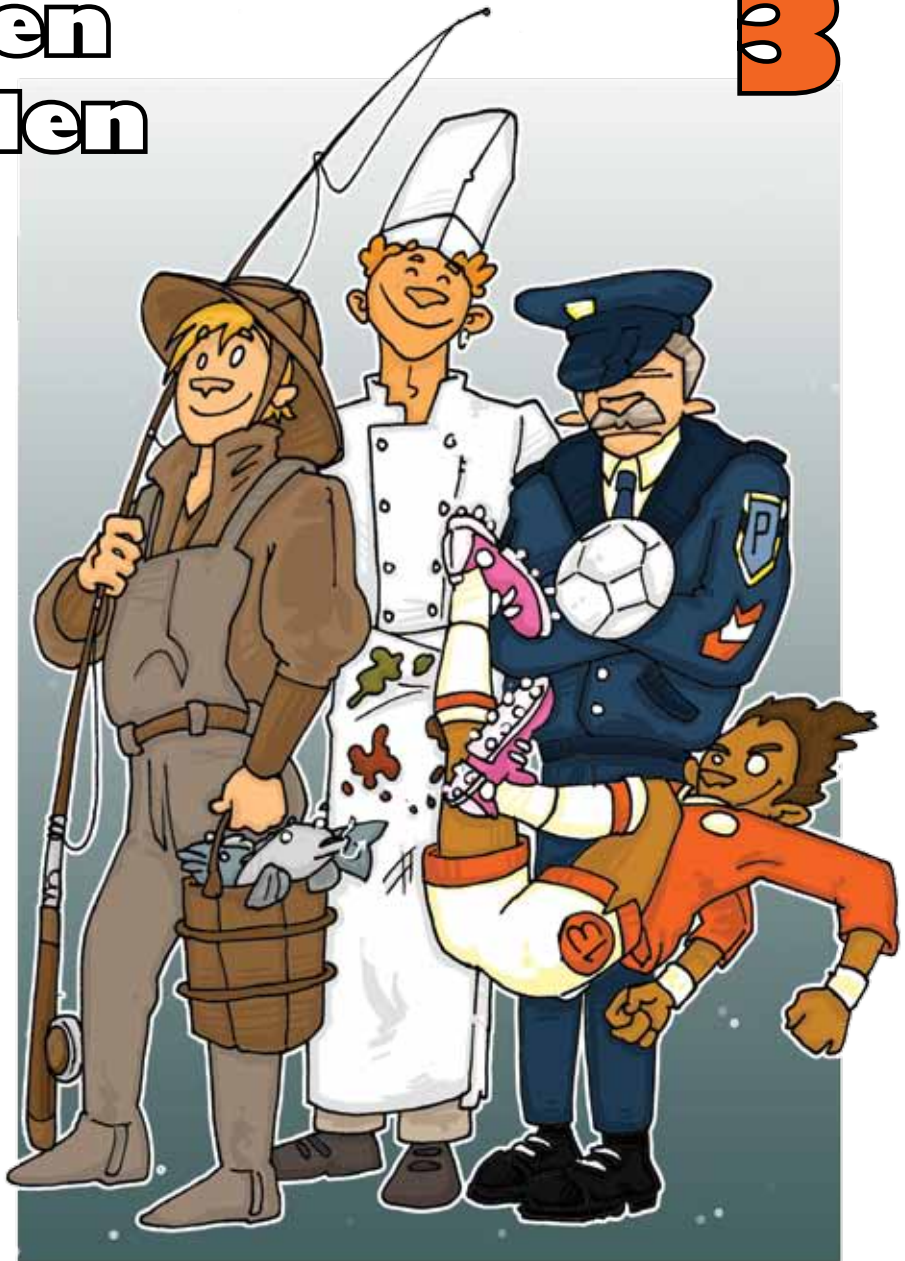
Opdrachten

1. Wat straalt een man met een stropdas uit? Of een vrouw met een mantelpakje?
2. Waarom dragen mensen merkkleding? Heb jij ook een bepaald merk dat je vaak koopt?
3. Waarmee kun je nog meer laten zien dat je rijk bent? Of arm?

Kleding en bezigheden

3

De kleren die mensen dragen, hangen vaak ook samen met de omstandigheden. Bij veel beroepen worden uniformen gedragen. De uniformen zijn aan het werk aangepast. Door een uniform is iemand meteen te herkennen en is zijn functie voor iedereen duidelijk. In hun vrije tijd dragen veel mensen andere kleren dan wanneer ze werken. Daardoor herken je soms iemand niet als hij geen uniform draagt. Maar ook als iemand geen uniform draagt, kun je aan de kleding aflezen wat hij doet. Zo hebben sporters speciale kleding die is aangepast aan de sport die ze beoefenen. Voor bijzondere gelegenheden, zoals huwelijken en begrafenissen, hebben de meeste mensen ook speciale kleren.

Opdrachten:

1. Wie dragen er allemaal een uniform?
2. Heb jij kleren die je alleen bij speciale gelegenheden draagt?
3. Aan hun uniform, werk- of sportkleding kun je zien wat mensen doen. Wat is het beroep van de mensen op de tekening?

Ook de streekdracht kent verschillende kleren voor verschillende omstandigheden. Op gewone dagen en tijdens het werk droegen de mensen kleren die we de daagse dracht of werkdracht noemen. Sommige beroepen hadden hun eigen werkkleding, zoals vissers. Als je naar een winkel of op bezoek ging, trok je de opknappdracht aan. Je 'knapte je op' door een nette schort om te binden en een mooie muts op te zetten. Als je naar de kerk ging, trok je de zondagse dracht aan. De zondagse dracht was de mooiste kleding die je had en je droeg hem alleen als je naar de kerk ging. Bij thuiskomst werd de zondagse dracht meteen uitgetrokken en vervangen door de daagse dracht.

Wat is streekdracht?

Streekdrachten zijn ontstaan uit de kleding die de mensen in de zestiende, zeventiende en achttiende eeuw droegen. In de loop der eeuwen heeft de streekdracht zich op een eigen manier ontwikkeld die per streek of dorp anders kan zijn. Vooral in de negentiende eeuw kwamen er veel variaties. De kleding werd onder andere beïnvloed door het werk dat mensen deden, het geloof en de stoffen die er waren. Mensen op het platteland keken ook naar de kleding die door de adel en burgers uit de steden gedragen werd. De adel en burgerij droegen in die tijd de laatste mode. Om met de mode mee te kunnen doen, werden bestaande kledingstukken aangepast en vermaakt. Sommige veranderingen zijn heel lang blijven bestaan en andere verdwenen al na korte tijd.

De veranderingen kwamen vaak van jongeren, die niet precies hetzelfde gekleed wilden gaan als hun ouders en grootouders. Omdat iedereen op elkaar lette, werden kleine veranderingen voorzichtig uitgetest. Als de oudere generaties de aanpassingen in orde vonden, werden ze vaak door iedereen overgenomen. Ook tegenwoordig zijn het vaak jongeren die een nieuwe modetrend inzetten. Denk aan de broeken uit de hiphopscene, die laag op de heup gedragen worden, waarop door veel ouders negatief gereageerd werd.

Opdrachten

1. Wijs de vijf typische Nederlandse klederdrachten aan:
 - Hindeloopen
 - Staphorst
 - Zeeland
 - Bunschoten-Spakenburg
 - Volendam
2. Wat zijn de overeenkomsten en verschillen tussen de verschillende drachten?

De basisonderdelen van de dracht

Streekdrachten zien er vaak heel erg verschillend uit, maar omdat ze allemaal uit dezelfde achttiende-eeuwse kleding zijn ontstaan, is de basisvorm van de kledingstukken vaak hetzelfde.

Het vrouwenkostuum bestond meestal uit een rok, een aantal onderrokken (soms wel drie of vier), een onderbroek, kousen, klompen of schoenen, een schort, een borstrok, een jak (een soort jasje) een kraplap (een vierkant stuk stof dat op de rug en de borst gedragen wordt), een doek, een ondermuts, een oorijzer en een muts.

Tot aan het begin van de negentiende eeuw droegen alle mannen een kniebroek met een zogenaamde klepsluiting. De klepbroek had geen gulp, maar werd aan de voorkant van de broek gesloten met knopen. In sommige streekdrachten worden nog steeds knie-

broeken en klepbroeken gedragen, zoals in Urk en Volendam. In de loop van de negentiende eeuw werd er steeds vaker een lange broek gedragen en aan het eind van deze eeuw ontstond de gulsluiting, zoals die tegenwoordig nog gedragen wordt. Het mannenkostuum bestond verder uit een onderbroek, kousen, klompen of schoenen, een hemd, een hemdrok (te vergelijken met een hedendaags gilet) en een jas.

Opdrachten:

1. Hoeveel verschillende kledingstukken heb jij aan?
2. Wat is een klepbroek of klapbroek? Hoe komt dit onderdeel aan zijn naam?
3. Welke onderdelen van de streekdracht, in een moderne variant, worden nog steeds gedragen?

Kleding wordt ook gebruikt om de omstandigheden waarin iemand verkeert zichtbaar te maken. Als er tegenwoordig iemand overlijdt, is het de gewoonte dat iedereen op de begrafenis donkere kleding draagt. Bij de streekdracht gelden, als er iemand dood gaat, andere regels. Wanneer iemand net was overleden, brak een periode van rouw aan waarin de familie alle versiering, zoals kleur en opvallende sieraden, weglief. De duur van de rouwperiode verschilde per streek, maar het duurde altijd vele weken. Na de rouwperiode volgde een periode van lichte rouw. Bij de lichte rouw werden weer minimale versieringen in de kleding toegestaan, zoals kleine patroontjes in de stof, of de kleur donkerblauw. Ook de lichte rouw had een voorgeschreven duur. Pas nadat de lichte rouw was afgelopen, gingen de mensen weer de normale daagse dracht dragen. Rouwkleding werd door iedereen gedragen, zelfs door kinderen en baby's.

In sommige streken werd ook het geloof dat de mensen beleden met de dracht zichtbaar gemaakt. Zo droegen de protestantse vrouwen op Zuid-Beveland een muts die in een ronde vorm gesteven was en de katholieke vrouwen een muts die vierkant was gesteven.

Ontwikkelingen in de streekdracht

7

Opdrachten

1. Ken jij kledingstukken die we tegenwoordig dragen die hun oorspronkelijke functie hebben verloren?
2. Op de tekening de verschillende stadia van de Spakenburgse kraplap en de Axelse doek. De kraplap in Bunschoten-Spakenburg werd door de jaren heen steeds groter. De doek in Axel is recht omhoog gaan staan en is niet meer als doek te herkennen. Herken je de kraplap en de doek nog?

Ondanks dat er de laatste honderd jaar steeds minder mensen zijn die dagelijks de dracht dragen, is de streekdracht zoals wij die tegenwoordig kennen anders dan de dracht die honderd jaar geleden gedragen werd. En die ontwikkeling gaat nog steeds door.

In Bunschoten-Spakenburg, één van de plaatsen waar nog steeds door ongeveer honderd vrouwen de dracht dagelijks wordt gedragen, heeft de kraplap zich de laatste honderd jaar op een unieke wijze ontwikkeld. De kraplap is al sinds de zeventiende eeuw onderdeel van de dracht en bestaat uit een rechthoekig stukje stof dat op de rug en borst gedragen wordt. In Bunschoten-Spakenburg is de kraplap uitgegroeid tot een grote gesteven schouderkap, die het opvallendste onderdeel is geworden van het kostuum. De kraplap is tegenwoordig zo groot dat de traditionele omslagdoek niet meer past en daarom is vervangen door een reepje stof. In Axel, in Zeeuws-Vlaanderen, heeft juist de omslagdoek een heel speciale ontwikkeling doorgemaakt. Door een bijzondere manier van vouwen staat de doek daar tegenwoordig recht omhoog op de schouders. De kraplap, die in Bunschoten-Spakenburg extreem groot is, wordt in Axel met kralen geborduurd, waardoor het bijna een sieraad wordt. Zowel de kraplap in Bunschoten-Spakenburg als de doek in Axel zijn door hun ontwikkeling steeds decoratiever geworden en hebben hun oorspronkelijke functie verloren.

Sieraden

Het dragen van sieraden is van alle tijden. Tegenwoordig kunnen de sieraden van allerlei materialen zijn, maar vroeger waren ze vooral van goud en zilver, gecombineerd met edel- en halfedelstenen.

De streekdracht kent een aantal bijzondere sieraden die er per plaats of streek anders uitzien. Een daarvan is het oorijzer. Dit is een gouden sieraad dat meer dan vierhonderd jaar geleden is ontstaan en dat over de ondermuts gedragen werd. Het oorijzer moest eigenlijk de muts op zijn plaats houden, maar in de loop der tijd is het vooral decoratief geworden. Het goud van het oorijzer, dat bij sommige streekdrachten heel groot is, schijnt door de kant van de muts heen.

Een ander sieraad dat tegenwoordig niet meer gedragen wordt is de voorhoofdsnaald. Dit is een rijk versierde speld, die door vrouwen op het voorhoofd gedragen werd.

Mannen droegen ook sieraden. Veel mannen droegen een zakhorloge aan een ketting. Zakhorloges werden tot honderd jaar geleden door iedereen gedragen, maar verdwenen daarna snel door de komst van het polshorloge. Andere sieraden waren vooral nuttig, zoals gouden of zilveren knopen. Een bijzondere functie hadden de gouden oorbellen van de vissers. Als een visser ergens aanspoelde nadat hij overboord geslagen en verdronken was, werd van de oorbellen de begrafenis betaald.

Opdrachten

1. Draag jij sieraden? Van welke materialen zijn ze gemaakt?
2. Waarom droeg een visser een gouden oorring?
3. Wat is de functie van een gouden oorijzer?

Nieuwe ontwikkelingen

Naast de aanpassingen van de streekdracht door de dragers, zijn er tegenwoordig ook andere ontwikkelingen. In Staphorst heeft de bevolking een modeshow georganiseerd met moderne variaties op de traditionele dracht. Maar ook modeontwerpers laten zich inspireren door de streekdracht. Hun ideeën halen ze uit allerlei onderdelen van de dracht. Soms zijn de vormen van de kledingstukken uitgangspunt voor een nieuw ontwerp en soms zijn het de in de streekdracht gebruikte stoffen en naaitechnieken. Als je goed om je heen kijkt, kun je allerlei streekdracht invloeden in moderne kleding herkennen.

Bretellen en riempjes achterop spijkerbroeken komen rechtstreeks voort uit de mannendracht.

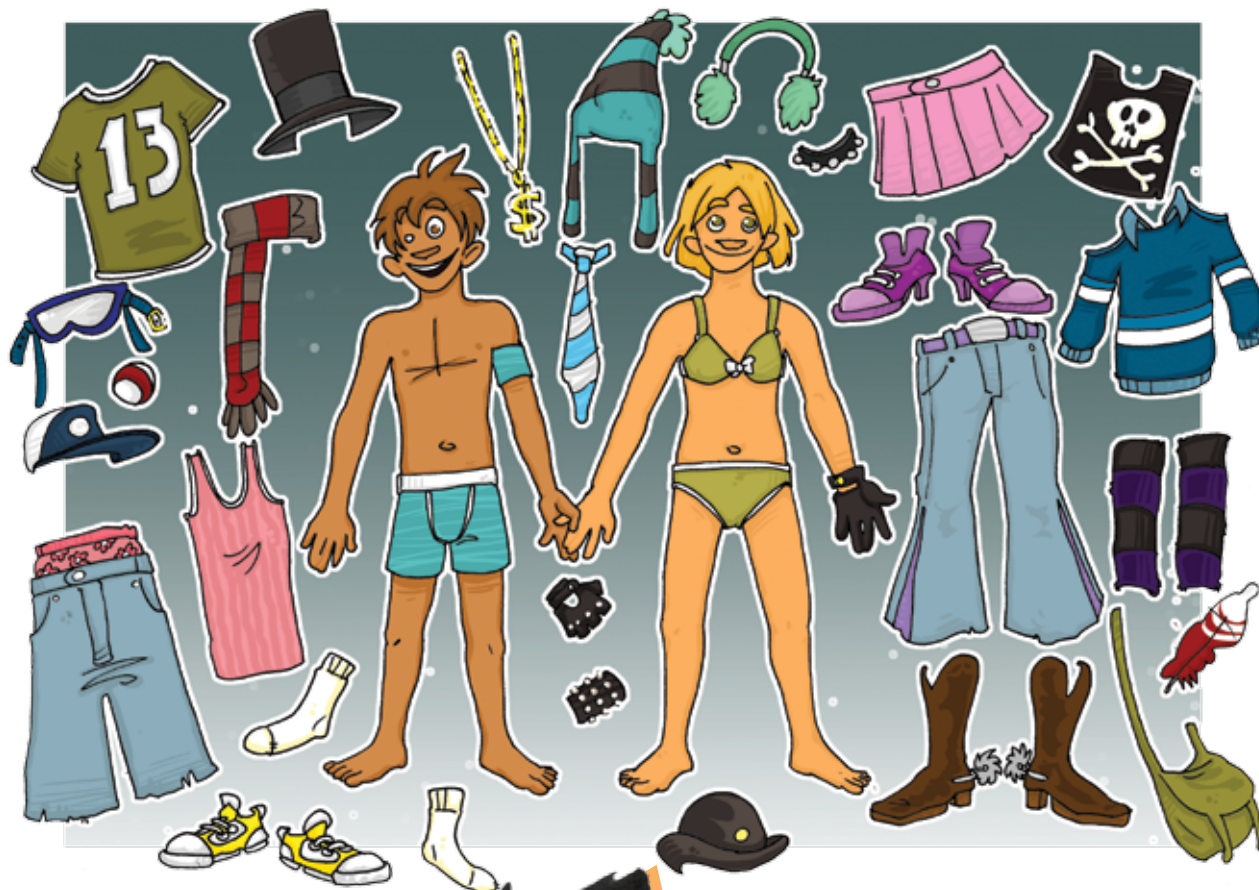
Een goed voorbeeld van streekdracht in de haute couture zijn de klompen die Victor&Rolf enkele jaren geleden bij een collectie hebben ontworpen.

De traditionele klompen hebben hoge hakken gekregen en zijn beschilderd met verschillende motieven, zoals het Staphorster stipwerk en Delfts blauw aardewerk.

Opdrachten

1. Zoek op internet voorbeelden van ontwerpers die zich door de streekdracht laten inspireren. Het mag ook klederdracht uit een ander land zijn.
2. Teken een klomp die je versiert met dingen die jij mooi vindt.

Ontwerp je eigen klederdracht

Opdrachten

1. Zoek meer informatie over de folkloregroepen in Nederland www.dutchfolklore.nl.
2. Lees meer over de geschiedenis van de streekdrachten op www.volkscultuur.nl / educatie.
3. Laat je ook inspireren door de traditionele kleding van mensen met een andere cultuur: bijvoorbeeld uit Suriname, Marokko of Japan.
4. Ontwerp je eigen klederdracht.

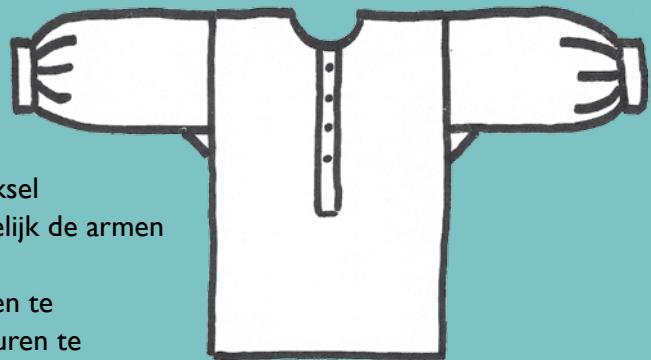
Ga naar aanleiding van de informatie in deze lesbrief jouw eigen moderne klederdracht ontwerpen. Ga daarbij uit van de streekdracht van de folkloregroepen, maar ook van de mode en je eigen identiteit. Als je niet goed kunt tekenen, is dat geen probleem. Je kunt bij je ontwerp schrijven wat je precies bedoelt. Wat belangrijk is, is dat je jouw ideeën op papier zet. Gebruik daarvoor de patronen die achter dit hoofdstuk staan. Je kunt er ook stukjes stof, die je mooi vindt, op plakken.

Mannenkleding

De boezeroen

De boezeroen is het 'overhemd' dat de mannen vroeger droegen. Het is gemaakt van rechthoekige stukken stof en onder de oksel zit een extra stukje stof waardoor je gemakkelijk de armen omhoog kunt doen.

Hoe zou je door bijvoorbeeld de verhoudingen te veranderen of door bijzondere stoffen en kleuren te gebruiken de boezeroen kunnen moderniseren?

Het befje of frontje

Het befje is het best te vergelijken met een slabbetje. Op het befje zit een kraagje en eventueel een stropdas vastgenaaid waardoor je, als je hem over de boezeroen aantrekt, meteen netjes gekleed bent.

Waarmee zou je een befje nog meer kunnen versieren?

Het gilet

Het gilet of vestje wordt nog steeds gedragen, meestal bij een driedelig herenkostuum. In het zakje werd vroeger het zakhorloge gedragen.

Hoe maak je met moderne stoffen een hip giletje?

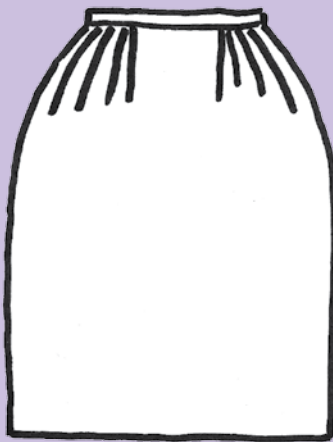
De klapbroek

De klapbroek heeft geen gulsluiting, maar hij wordt aan de voorkant helemaal open geknoopt. Achterop zit een riempje met een gesp waarmee de broek strakker gemaakt kan worden. De broek kan niet afzakken, omdat hij met bretellen gedragen wordt.

Hoe zou je van een klapbroek een moderne broek kunnen maken? Denk aan de lengte, de kleur, de stof en de knopen.

Dameskleding

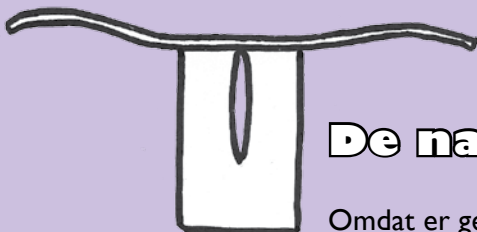
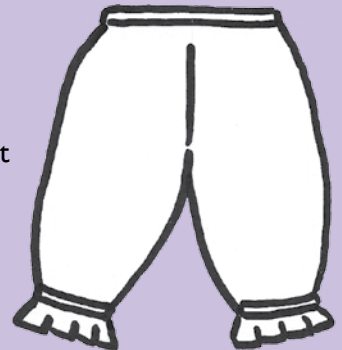

De rok

De rokken zijn gemaakt van rechte lappen stof die rondom geplooid zijn. Alleen middenvoor werden geen plooiën gemaakt. Vaak werden meerdere rokken gedragen: een bovenrok en een aantal onderrokken. De rokken waren dus eigenlijk een voorloper van de moderne mode waarbij meerdere lagen over elkaar heen gedragen worden. Vroeger waren de rokken wel veel langer dan tegenwoordig. Hoe maak je een traditionele moderne rok?

De onderbroek

Rond 1860 werd door vrouwen een onderbroek met korte pijpen gedragen. De onderkant van de pijpen werd soms versierd met een soort kant. Er bestonden ook onderbroeken waarvan de kruisnaad open was. Deze worden 'lösse bokse' genoemd. Kun je een ouderwetse onderbroek op een moderne manier gebruiken?

De naadzak

Omdat er geen zakken in de rokken zitten werd onder de rokken een naadzak gedragen. De naadzak was een losse zak die met een lint omgebonden werd. In de zak werden bijvoorbeeld geld, sleutels en een kastanje tegen de reuma meegenomen. De naadzak is te vergelijken met een tasje dat omgebonden wordt. Kun je zelf een naadzak ontwerpen waarin je alle spullen die je bij hebt, zoals je telefoon en geld, kunt opbergen?

Het schootjak

Het schootjak was een lang soort jasje dat rond 1900 gedragen werd. Het was een strak zittend jasje met een wijdere strook aan de onderkant. Boven op de schouder zaten vaak plooiën en het jasje werd middenvoor gesloten. Kun je met de verschillende onderdelen van het jak een modern jasje ontwerpen?

Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel erfgoed

F.C. Dondersstraat 1, 3572 JA Utrecht

Telefoon 030 – 276 02 44 E-mail volkscultuur@live.nl

Websites www.volkscultuur.nl | www.traditie.nl

Colofon

Projectleiding: Ineke Strouken

Teksten: Pieter van Rooij

Tekeningen: Sandra Kleine Staarman

Eindredactie: Ineke Strouken en Anneke Munnik

Vormgeving: Icarus, grafisch ontwerp en illustratie

mogelijk gemaakt
door

provincie
Overijssel